Tijorat banklari daromadlari tarkibi tahlili

Denov Tadbirkorlik va Pedagogika
instituti mustaqil izlanuvchisi
Tursunov Mustafo Mirzayevich
ORCID: 0009-0007-9658-7182
Email: mustafo_tursunov@tues.uz

Annotatsiya. Ushbu tezisda O‘zbekiston tijorat banklari daromadlarining tarkibiy tuzilishi va 2021–2025-yillardagi o‘zgarish tendensiyalari tahlil qilingan. Bank tizimining foizli va foizsiz daromadlari, jami daromadlari, sof foydasi, foiz marjasi hamda rentabellik ko‘rsatkichlari o‘rganilgan. Tahlil natijalari bank daromadlarining umumiy hajmi jadal oshganini, ayniqsa, foizsiz daromadlarning o‘sish sur’ati yuqori bo‘lganini va bu holat daromad manbalarining diversifikatsiyalashuvini kuchaytirayotganini ko‘rsatdi. Bank daromadlari barqarorligini oshirish maqsadida komission xizmatlar, raqamli bank mahsulotlari va investitsion operatsiyalar ulushini kengaytirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqilgan.
Kalit so‘zlar: tijorat banki, bank daromadlari, foizli daromad, foizsiz daromad, foiz marjasi, sof foyda, ROA, ROE, diversifikatsiya, bank xizmatlari.
Аннотация. В данном тезисе проанализированы структура доходов коммерческих банков Узбекистана и тенденции её изменения в 2021–2025 годах. Исследованы процентные и непроцентные доходы банковской системы, совокупные доходы, чистая прибыль, процентная маржа и показатели рентабельности. Результаты анализа показали значительный рост общего объёма банковских доходов, особенно высокие темпы роста непроцентных доходов, что способствует дальнейшей диверсификации источников доходов банков. В целях повышения устойчивости банковских доходов разработаны предложения по увеличению доли комиссионных услуг, цифровых банковских продуктов и инвестиционных операций.
Ключевые слова: коммерческий банк, банковские доходы, процентные доходы, непроцентные доходы, процентная маржа, чистая прибыль, ROA, ROE, диверсификация, банковские услуги.
Abstract. This thesis analyzes the structure of commercial banks’ income in Uzbekistan and its trends over the period 2021–2025. The study examines interest and non-interest income of the banking system, total income, net profit, interest margin, and profitability indicators. The results demonstrate a significant increase in the overall volume of bank income, with particularly high growth rates in non-interest income, contributing to greater diversification of banks’ income sources. To enhance the stability of bank income, recommendations are proposed to increase the share of fee-based services, digital banking products, and investment operations.
Keywords: commercial bank, bank income, interest income, non-interest income, interest margin, net profit, ROA, ROE, diversification, banking services.

Tijorat banklari moliyaviy barqarorligining muhim shartlaridan biri daromadlarning yetarli hajmi va ularning maqbul tarkibini shakllantirishdir. Bank daromadlari asosan kreditlar, qimmatli qog‘ozlar va boshqa foiz keltiruvchi aktivlar bo‘yicha olinadigan foizli daromadlar hamda hisob-kitob, komission, valyuta, investitsiya va boshqa xizmatlardan shakllanadigan foizsiz daromadlardan tarkib topadi. Daromadlar tarkibida bitta manbaning haddan tashqari ustunligi bankning foiz stavkasi, kredit riski yoki bozor kon’yunkturasiga bog‘liqligini kuchaytiradi. Shu sababli tijorat banklarida daromad manbalarini diversifikatsiya qilish, foiz marjasini saqlab qolish va foizsiz xizmatlarning daromadliligini oshirish bank faoliyati samaradorligini ta’minlashning muhim yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

O‘zbekiston Respublikasi Markaziy bankining bank tizimi rentabelligi bo‘yicha statistik ma’lumotlari 2021-2025-yillarda bank daromadlari hajmi sezilarli kengayganini ko‘rsatadi. 2021-yilda foizli va foizsiz daromadlar yig‘indisi 64,6 trln so‘mni tashkil etgan bo‘lsa, 2025-yil yakunida ushbu ko‘rsatkich 200,8 trln so‘mga yetgan. Demak, besh yillik davrda jami daromadlar 3,1 barobarga yaqin oshgan.

1-jadval.

O‘zbekiston tijorat banklari daromadlarining dinamikasi, mlrd so‘m

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Foizli daromadlar	47 392	61 728	86 679	111 866	127 702
Foizsiz daromadlar	17 251	33 182	42 054	55 120	73 104
Jami daromadlar	64 643	94 910	128 733	166 986	200 806
Sof foyda	3 885	9 993	12 380	6 966	15 502

1-jadval ma’lumotlariga ko‘ra, 2021-2025-yillarda foizli daromadlar 47 392 mlrd so‘mdan 127 702 mlrd so‘mga yoki 169,5 foizga oshgan. Shu davrda foizsiz daromadlar 17 251 mlrd so‘mdan 73 104 mlrd so‘mga yetib, 323,8 foizga ko‘paygan. Natijada jami daromadlar 210,6 foizga o‘sgan. Foizsiz daromadlarning foizli daromadlarga nisbatan yuqori sur’atda ko‘payishi banklarning komission xizmatlar, valyuta operatsiyalari, to‘lov xizmatlari va boshqa noan’anaviy daromad manbalarini faol rivojlantirayotganini anglatadi. Sof foyda esa tahlil davrida notekis dinamikaga ega bo‘lib, 2024-yilda 6 966 mlrd so‘mgacha pasaygan, 2025-yilda esa 15 502 mlrd so‘mgacha tiklangan. Bu holat daromadlar hajmining o‘sishi har doim ham sof foydaning mutanosib oshishini ta’minlamasligini, chunki xarajatlar, zaxiralar va aktivlar sifati omillari ham muhim ta’sir ko‘rsatishini bildiradi.

2-jadval.

Tijorat banklari daromadlari tarkibi va rentabellik ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkich	2021	2022	2023	2024	2025
Foizli daromadlar ulushi, %	73,3	65,0	67,3	67,0	63,6
Foizsiz daromadlar ulushi, %	26,7	35,0	32,7	33,0	36,4
Foiz marjasi, mlrd so‘m	16 595	24 162	28 996	34 192	38 000
ROA, %	1,3	2,5	2,6	1,4	2,2
ROE, %	6,1	13,3	14,2	6,6	12,4

Ikkinchi jadval bank daromadlari tarkibida muhim sifat o‘zgarishi yuz berayotganini ko‘rsatadi. 2021-yilda foizli daromadlarning jami daromadlardagi ulushi 73,3 foiz bo‘lgan bo‘lsa, 2025-yilda 63,6 foizgacha qisqargan. Aksincha, foizsiz daromadlar ulushi 26,7 foizdan 36,4 foizgacha yoki 9,7 foiz bandga oshgan. Bu tendensiya tijorat banklari daromadlarining kredit operatsiyalariga bog‘liqligini ma’lum darajada kamaytirib, xizmatlar va boshqa operatsiyalar hisobiga diversifikatsiyani kuchaytirganini ko‘rsatadi. Foiz marjasi 16,6 trln so‘mdan 38,0 trln so‘mga oshgan bo‘lsa-da, ROA va ROE ko‘rsatkichlari davr mobaynida tebrangan. Eng yuqori rentabellik 2023-yilda qayd etilib, ROA 2,6 foiz, ROE esa 14,2 foizni tashkil qilgan. 2024-yildagi keskin pasayishdan keyin 2025-yilda ROA 2,2 foiz va ROE 12,4 foizgacha tiklangan.

Tahlil natijalaridan kelib chiqib, tijorat banklari daromadlari tarkibini takomillashtirishda uchta ustuvor yo‘nalishni ajratish maqsadga muvofiq. Birinchidan, foizli daromadlarni oshirish kredit portfeli hajmini mexanik kengaytirish orqali emas, balki riskka mos narxlash, yuqori sifatli qarz oluvchilar ulushini ko‘paytirish va foiz marjasini optimallashtirish orqali amalga oshirilishi lozim. Ikkinchidan, foizsiz daromadlarni oshirish uchun hisob-kitob, ekvayring, mobil bank, kafolat, akkreditiv, anderrayting, investitsion va konsultativ xizmatlarning ulushini kengaytirish zarur. Uchinchidan, har bir daromad manbasi bo‘yicha riskka tuzatilgan rentabellik ko‘rsatkichini joriy etish orqali daromad o‘sishi bilan bog‘liq xarajat va risklarni birgalikda baholash talab etiladi.

2021-2025-yillar tahlili O‘zbekiston tijorat banklari jami daromadlari 64,6 trln so‘mdan 200,8 trln so‘mga oshganini va daromadlar tarkibida foizsiz manbalarning roli kuchayganini ko‘rsatdi. Xususan, foizsiz daromadlar ulushining 26,7 foizdan 36,4 foizgacha ko‘tarilishi bank xizmatlarining diversifikatsiyalashayotganini ifodalaydi. Shu bilan birga, sof foyda va rentabellikning notekis dinamikasi daromadlar tarkibini faqat hajm ko‘rsatkichlari bo‘yicha emas, balki xarajatlar, risklar va kapital samaradorligi bilan uyg‘un holda boshqarish zarurligini ko‘rsatadi. Shuning uchun banklar daromadlarining barqarorligini oshirishda foiz marjasini maqbul darajada saqlash, foizsiz xizmatlarni kengaytirish va riskka tuzatilgan daromadlilik mezonlarini boshqaruv tizimiga integratsiya qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Banklar va bank faoliyati to‘g‘risida”gi O‘RQ-580-son Qonuni, 05.11.2019.

2. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimining rentabellik ko‘rsatkichlari, 2021-2026-yillar statistik ma’lumotlari.

3. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2024-yil uchun yillik hisobot. Toshkent, 2025.

4. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Moliyaviy barqarorlik hisoboti, 2023–2025-yillar.

5. Rose P.S., Hudgins S.C. Bank Management and Financial Services. McGraw-Hill Education.